
ალექსანდრე ყაზბეგი – 170

*ელისაბედ ზარდიაშვილი
(საქართველო, თბილისი)*

ალექსანდრე ყაზბეგის უბის წიგნაკები

მწერლის დამოკიდებულება ცხოვრებისადმი ჩანს მთელ მის შემოქმედებაში, მაგრამ მისი ყოველწუთიერი განწყობილება, მისწრაფებები, ტკივილი, სიხარული თუ ოცნება ყველაზე უკეთ იკვეთება პირად მიმონერაში, დღიურებსა და უბის წიგნაკებში. ეს ის მასალაა, რომელიც „გარეშე თვალისთვის“ არ არის განუთვნილი, ამიტომ მას ყველაზე კარგად შეუძლია მკითხველი თუ მკვლევარი შემოქმედის სულის ხვეულებსა და ლაბირინთებში ჩაახედოს. მწერლის წერილებს, დღიურებს, უბის წიგნაკებში უცებ გაკეთებულ ჩანაწერებს შეიძლება საკუთარი თავის წინაშე „აღსარება“ უფრო ენოდოს, ვიდრე შემოქმედება. თუმცა ხშირად, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო, ჩანაწერებში იმალება შემოქმედის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არსებული კითხვის ნიშნების პასუხები. აკადემიური გამოცემებისას ამიტომ მიექცა ასეთი დიდი ყურადღება არქივების დეტალურად დამუშავებას, თითოეულ ფურცელს, ფურცლის ნაგლეჯზე არსებულ წარწერასაც კი და ა. შ.

ამ მოსაზრების დასტურად შეგვიძლია მოვიშველიოთ ილია ქავჭავაძის პირადი მიმონერა ცოლისადმი და მწერლის ახალ აკადემიურ გამოცემაში შეტანილი 60-ზე მეტი სამეურნეო-საოჯახო ხასიათის უცნობი წერილი (ქავჭავაძე 2009). სწორედ აღნიშნული ბარათების მეშვეობით გამოიკვეთა ამ ბუმბერაზი შემოქმედისა და საზოგადო მოღვაწის სულის ის უსათუთესი სიმები, რომლებიც გვამცნობს, თუ როგორი ყურადღებიანი მეუღლე, საუკეთესო მეოჯახე და გამოცდილი მეურნე იყო იგი. აგრეთვე, რა განწყობას იწვევდა მწერალში ესა თუ ის საზოგადოებრივი მოვლენა, როგორ ნერვიულობდა და განიცდიდა ბანკის საქმეების მოსაგვარებლად რუსეთში მყოფი ილია მეფის ხელისუფლების უყურადღებობისა და პასუხის დაგვიანების გამო; როგორ მოქმედებდა მწერლის შემოქმედებაზე ოლღას ავადმყოფობა ან „გაბუტვა“. მკითხველის თვალში სულ სხვაგვარად წარმოაჩინა მწერალი იმ რჩევებმა, რომლებსაც ის მოუცლევლობის გამო ოლღას აძლევდა ყანის დათესვის, მომკის, ღვინის დაყენებისა თუ მუშებთან ურთიერთობის შესახებ...

ასევე ბევრი ახალი შევიტყვეთ გალაკტიონზე მისი უბის წიგნაკებიდან.

აკაკი წერეთელი სკლუპულოზურად შესწავლილი შემოქმედია, მაგრამ სულ სხვა ფსიქოტიპი შეგვჩაჩა ხელთ, როცა გავეცანით პოეტის იმ პირად მიმონერას, რომელიც ასი წელი „აკრძალულ ფონდში“ ინახებოდა, მისი უბის წიგნაკების ჩანაწერებს სოფლის მეურნეობისა და გაცემული თუ მიღებული ვალების საკითხებზე, პოეტის რეცეპტებს, სხვა უცნობ დოკუმენტებს... (არველაძე ... 2017: 105-114).

ამა თუ იმ მწერლის შესახებ ახლად გამოვლენილმა, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო, მასალებმა ბევრი საინტერესო შტრიხი შემატა მათ შემოქმედებასა და პირად პორტრეტებს...

ამ მხრივ გამონაკლისი არც ალექსანდრე ყაზბეგი ყოფილა. მწერლის უბის წიგნაკები უამრავი ინფორმაციის შემცველი აღმოჩნდა მისი პიროვნების, შემოქმედებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

დავინყოთ თავიდან.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ალ. ყაზბეგის ფონდში დაცულია მწერლის სამი უბის წიგნაკი: № 1, № 2, № 3. სამივე წიგნაკი მოცულობით მცირე ზომისაა, მაგრამ ისინი ისეთი გადატვირთულია უმცირესი ასოებით შედგენილი უამრავი ჩანაწერით, რომ ერთად შეკრებილმა ამ მასალებმა შეიძლება ერთი ჩვეულებრივი ტომი შეადგინოს.

უბის წიგნაკებში თავმოყრილი მასალა, როგორც წესი, მრავალფეროვანია: ლექსები, პიესების ნაწყვეტები, ფრაგმენტები პროზიდან, თხზულებათა გეგმები, სცენები, საანდაზოები, შთაბეჭდილებები, საქმიანი ჩანაწერები, ავტობიოგრაფიული ცნობები და ა.შ.

მთლიანი მასალის მიმოხილვა ერთ წერილში შეუძლებელია, ამიტომ შევეხებით ზოგიერთ მათგანს.

ალ. ყაზბეგის უბის წიგნაკი №1 (№210/6) ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის აღწერილობაში დათარიღებულია 1877 წლით. როგორც ჩანს, ეს თარიღი წიგნაკს მიცემული აქვს მასში მოთავსებული ჩანაწერის – „სურამის ბარაკების“ მიხედვით, რომელსაც ბოლოში ძნელად გასაშიფრი ხელმოწერა ახლავს:

მოჩხუბარიძე

18 სურამი77

ალ. ყაზბეგმა თავისი ბრწყინვალე პუბლიცისტური ნიჭი მრავალჯერ დაადასტურა. საკმარისია, დავასახელოთ მისი ეთნოგრაფიული წერილები მოხვევებისა და სხვა მთიელების შესახებ, რომელთაგან ერთ-ერთი გამოქვეყნებისთანავე თარგმნა ცენზორმა რაფიელ ერისთავმა რუსულ ენაზე. პუბლიცისტის მახვილი ხედვა კარგად ჩანს უბის წიგნაკის ჩანაწერშიც („სურამის ბარაკები“). გარდა ამისა ეს წერილი ადასტურებს, რომ ალ. ყაზბეგს მრავალმხრივი ინტერესები ჰქონდა

და მხედველობის სფეროდან არ რჩებოდა არც ერთი საზოგადოებრივი მოვლენა. საზოგადოებისთვის ასეთ საინტერესო საკითხს იმ პერიოდისთვის წარმოადგენდა რუსეთ-თურქეთის ომში დაჭრილი ჯარისკაცებისთვის სურამში დაარსებული ბარაკები, ანუ, როგორც ავტორი უწოდებს, „ბალნიცები“.

წერილიდან ჩანს, რომ ალ. ყაზბეგს დეტალურად შეუსწავლია სამხედრო ჰოსპიტლის მდგომარეობა. იგი წერს: „გამოხვალ თუ არა ვაგონებიდგან, ხელ მარცხნივ თქვენს თვალს წარმოუდგება მაღალი ფიცრულის სახლები, რომელიც თავის სინდინდით აკვირებს თქვენს თვალს, დაჩვეულს აქაურს საზოგადოთ გახუზებულ სახლებს... ეს ბარაკები ისე რიგათ არის მოწყობილი, რომ ყოველთვისინ ჰაერი წმინდა იქნება...“ მწერალი შენობა-ნაგებობების შემდეგ ეხება დაჭრილების მდგომარეობას და წერს, რომ მოვლა-პატრონობა, ჭამა-სმა და „ტანთ ჩაცმა“ ისეთი „საუცხოვო“ აქვთ, რომ „ბევრი აფიცერის სანატრელი არის“.

წითელმა ჯვარმა ყველაფერი გააკეთა იმისთვის, რომ დაჭრილებისთვის შემსუბუქებინა მდგომარეობა: „ამის გამოისობით გაუმართა ბიბლიოთეკები, უგზავნის თამბაქოს, ჩაის და სხვას, რაც კი შეიძლება მისცენ და გაამხიარულონ ავამყოფები“, – წერს ავტორი.

მიუხედავად წერილის ასეთი პოზიტიური ტონისა, ალ. ყაზბეგს არც ნაკლოვანებები გამორჩენია მხედველობიდან. იგი შენიშნავს, რომ ეს ფიცრული ბარაკები ზამთარში სიცივეს ვერ დაიჭერს და პრობლემებს შეუქმნის ჰოსპიტალს. როგორც ჩანს, მწერალს საავადმყოფოს ფინანსებიც გადაუმომწებია, რადგან აღნიშნავს, რომ „წარმოუდგენელი ხარჯია“ განეული ამ დანესებულების დაარსებაში და იმ ფულით ბევრად უკეთესის აშენება შეიძლებოდაო. მეორე შენიშვნა დაჭრილების ომის ამბებით ინფორმირებას შეეხება. ალ. ყაზბეგის ინფორმაციით, ბარაკებში მხოლოდ რუსული პრესა შედიოდა, „მაგრამ იმათ, უეჭველია, შემთხვევით დაავინყდათ, რომ სამსახურში და, მაშასადამე, დაჭრილებშიაც რუსების გარეთ ქართველებიც არიან და გაზეთები და წიგნები იმათ რუსულ ენაზე მოზდით და, მაშასადამე, ის ქართველები, რომლებიც დაჭრილნი არიან და არ იციან რუსული ენა, მოკლებულნი არიან ამბის შეტყობას. მე მგონია, რადაქციებისთვის ძალიან შესავინრობელი არ იქნებოდა, რომ რამთვენ-რამთვენიმე ეგზემპლიარები ეგზავნათ თავისი გაზეთებისა“. მწერალი საზოგადოებასაც მოუწოდებს, გაიმეტონ წიგნები თავიანთი დაჭრილი მოძმეებისთვის და ამით შეუმსუბუქონ მათ მძიმე მდგომარეობა.

აღნიშნული უბის წიგნაკის შუაში არის კიდევ ერთი უსათაურო ჩანაწერი, რომელიც, ჩვენი აზრით, „სურამის ბარაკების“ გაგრძელებას წარმოადგენს. მასში ავტორი ეხება სურამელებისა და სამხედრო ჰოსპიტლის რუსი მოსამსახურე პერსონალის ურთიერთობის საკითხს. ალ. ყაზბეგი ბოლომდე ჩასწვდა ჰოსპიტლის პერსონალის ფარულ ზრახვებს და გამოააშკარავა მათი ანგარებიანი ბუნება. ის მკაცრად და დაუნდობლად აკრიტიკებს რუსი ექიმების საქციელს იმის გამო, რომ ისინი ადგილობრივ ღარიბ მოსახლეობას უარს ეუბნებიან ფასიან მომსახურებაზეც კი, სამაგიეროდ უახლოვებიან მდიდარი ქართველი ოჯახების ქალებს, ეთამაშებიან სიყვარულობანას, არ იღებენ მათგან სამედიცინო მომსახურების საფასურს, მაგრამ უარს არ ამბობენ ასჯერ მეტი ღირებულების საჩუქრებზე. ალ. ყაზბეგი სან-

დო დოკუმენტებზე დაყრდნობით წერს, რომ „ერთმა ექიმმა აიღო თავის საექიმოში: ოქროს საათი თავის ოქროსავე ძეწკვით, ერთი კარგი თასი, ორი ჯიხვი ვერცხლით შეჭედული, ერთი ზურმუხტის ბეჭედი, ორი აზარფეშა და ქალების კანონიერი და უკანონო თანაგრძნობა“.

მწერლის უბის წიგნაკისეული ეს უცნობი სტატია მნიშვნელოვანია იმით, რომ იმ პერიოდის საზოგადოებრივი პრობლემის – ომის, დაჭრილების მდგომარეობის, საავადმყოფოს მედპერსონალისა და ადგილობრივი მოსახლეობის ურთიერთობის – რეალურ სურათს წარმოადგენს.

პირველი უბის წიგნაკი საინტერესოა იმითაც, რომ მასში ვხვდებით ალ. ყაზბეგის უამრავ უცნობ ლექსს, ასევე მწერლის ნახატებს, რომლებიც მას ან მოცალეობის უამს შეუქმნია, ან ძალიან გაბრაზებულ გულზე, რადგან ზოგიერთი პორტრეტის ნაწილი შტრიხებით არის დაფარულ-ნაშლილი.

არანაკლებ საინტერესო მასალებს გვთავაზობს ალ. ყაზბეგის უბის წიგნაკი №2 (ხელნაწერთა ... № 211/7), ნაქსოვ ჩალისფერ ყდაში ჩასმული, მოყვითალო-მოჩალისფერო ფონზე მუქი მწვანე, შვინდისფერი და ყვითელი მოხატულობის ფორზაცით, რომელიც კარგად გამოხატავს მისი მფლობელის მაღალ გემოვნებასა და, ამასთანავე, სევდიან განწყობილებას.

აღნიშნული ფონდის აღწერილობაში მითითებულია, რომ მწერლის მე-2 უბის წიგნაკი უთარიღოა. მისი დათარიღება შესაძლებელი გახდა წიგნაკის მეხუთე გვერდის ვერსოზე მოთავსებული ერთი ხელწერილის საშუალებით, რომელშიც ვკითხულობთ:

„ალექ. ყაზბეგისაგან არის მიღებული გასასყიდათ ათი წიგნი მოძღვარი, ოცდა ათი წიგნი თხზულებანი, ორმოცდა ათი წიგნი სახალხო ლექსები.

გრ. ჩარკვიანი

1886 წ. 10 ივნის.“

ეს ცნობა, გარდა იმისა, რომ უბის წიგნაკის დათარიღებაში (1886 წელი) ეხმარება მკვლევარს, მრავალი ინფორმაციის შემცველია.

როგორც ცნობილია, 1886 წელს ალ. ყაზბეგმა გამოსცა მის მიერ შეკრებილი ხალხური სიტყვიერების ნიმუშები სათაურით „სახალხო ლექსები, მოხვევთა და მოხვევის სიმღერები“. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა მკითხველმა წიგნად გამოცემული იხილა იმ პერიოდისთვის განადგურების პირას მისული ქართული ხალხური სიტყვიერების ნიმუშები. ამ გამოცემამ აღტაცება გამოიწვია საზოგადოებაში და „ივერიაში“ დაიბეჭდა დადებითი რეცენზიები („ივერია“, 1886, № 5, № 237). რომ არა ეს რეცენზიები და მწერლის შენიშვნა გაზეთ „ივერიის“ მისამართით ამ წიგნაკიდან ამოღებული ერთი ხალხური ლექსის გადაკეთების გამო, დღეს არავის ეცოდინებოდა, რომ ამ შესანიშნავი გამოცემის ავტორი ალ. ყაზბეგია, რადგან წიგნზე შემკრების და გამომცემლის გვარი არ არის მითითებული. აღნიშნული ხელწერილის მიხედვით, „სახალხო ლექსები“ სწორედ ალ. ყაზბეგის საკუთრებას წარმოადგენს, რადგან მან მისცა გრ. ჩარკვიანს გასასყიდათ არა შემთხვევით მის ხელთ არსებული წიგნის

ერთი, ან ორი, არამედ 50 ეგზემპლარი. თუ რატომ ფიგურირებს აქ გრ. ჩარკვიანის გვარი, ამასაც აქვს თავისი ისტორია. დღეს „სახალხო ლექსების“ მხოლოდ ორი ნიმუშია შემორჩენილი. პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის საარქივო ფონდში, რომელზეც მითითებულია სტ. მელიქიშვილის სტამბა და ლიტერატურის მუზეუმში, რომელზეც უკვე აღნიშნულია როგორც სტ. მელიქიშვილის, ისე გრ. ჩარკვიანის სტამბაც.

წიგნის ანალიზისას ლიტერატურის მუზეუმის თანამშრომელმა – ქალბატონმა მარინე ყიფიანმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ იგი განმეორებით უნდა იყოს გამოცემული გრ. ჩარკვიანის მიერ, მაგრამ რადგან მან ასლი გადაიღო, გამოცემისას არაფერი არ შეუცვლია, ამიტომ დატოვა ხელუხლებლად პირველი გამოცემლის წარწერა და დაამატა გარეკანზე საკუთარი სტამბის ლოგო. ამ აზრს ჩვენც ვიზიარებთ, რადგან სხვანაირად შეუძლებელია წიგნზე მითითებული ორსტამბიანობის ახსნა.

ზემოთ აღნიშნული ხელწერილის მიხედვით ისიც ირკვევა, „სახალხო ლექსებს“ იმდენად აღტაცებაში მოუყვანია მკითხველი, რომ 1886 წლის იანვარ-თებერვალში გამოცემული წიგნი იმავე წლის 10 ივნისისთვის უკვე ხელმეორედ გამოცემული ყოფილა და 50 ეგზემპლარი კიდევ გაუტანია გრ. ჩარკვიანს გასაყიდათ. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს ალ. ყაზბეგის დიდ დამსახურებას ქართული ხალხური სიტყვიერების წინაშე.

უბის წიგნაკის დიდი ნაწილი პოეზიას უჭირავს. აქედან ნაწილი ალ. ყაზბეგის უკვე ცნობილი ლექსების უცნობი ვარიანტებია, ნაწილი კი – სრულიად უცნობია მკითხველისთვის. ლექსები რამდენიმე ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: ლირიკული, პატრიოტული, პორნოგრაფიული, სახუმარო მიძღვნები და ა.შ. ძალიან ბევრ უცნობ საუკეთესო ლექსს შორის ძნელია რომელიმეს ამორჩევა. მკითხველს გავაცნობთ რამდენიმე ნიმუშს:

„ენა კაცისა, ქალისა
ხანჯალზედ უფრო მჭრელია
გველი გარედგან, კაცი – კი
შიგნიდან თურმე ჭრელია“.

„გული სდულს, გული მიიბრძვის,
როცა შორსა ხარ, ვერ გხედავ,
გნახამ და სულსა შემტაცებ,
შემოცქერასაც ვერ ვბედავ“.

„ქალს სილამაზე რას მისცემს,
თუ გული ფუყე ჰქონია,
კაცსა, ტვინგალაყებულსა,
თავი დევ-გმირი ჰგონია“.

„შიმშილი მალე გასწავლის,
რომ სულდგმულს უნდა ცოხნაო,
გაჭირვებაში ძალამა
აღმართი სწრაფად მოხნაო“.

* * *

„არ კმარობ, ჩემო ცხოვრებავ,
მაკმარო სიღარიბეა,
გულიც ჩამთუთქე, დაკენჭნე,
რო ნახო, სწორედ კიბეა“.

* * *

„თოვლის წინ პირად მოსული
ბულბულად რბილი, ფუფქია,
გამოცდილს, ყინვარეულსა
ბუნება გაუფუფქია...
თეთრს ვიღებ, ნათელს, სპეტაკსა,
რადა მგონია მუქია?!“

* * *

„შენც გინდა, უარს არც მე ვარ,
მოვალ და აგენონები,
შენ მოგკლამ, მინად დაგმარხამ,
შენს სატროს ჩავეკონები“.

* * *

„მეც შემოდლიან, შევჭამო
მთელი ქვეყნისა მინები,
თუმც თითონ ბოლოს უთუოდ,
თავადვე დავიმინები“.

სახუმაროები:

„ამ აბაშიდემ, ჭიანამ,
ქვეყანა ააყროლაო,
მწყერნი აფრინა, მიმინო
მათ უკან მოუქროლაო“.

„სალსა კლდეს სრულად დაადნობს
ერთ ადგილს წვეთის ცემაო,
კაცსა გონებას აურევს
ჭიჭნაძის გამოცემაო“.

„წინიბურად იმან იცის
თმების გაბმა ქალისაო,
რას გაეხდები რგვალ გიგასთან
იმედი აქვს ძალისაო.
ერთკენ ილია მწყალობლობს,
ყმა მისი აღისაო“.

„ჩი, ჩი, ჩიოდაო,
მირზას თავი სტკიოდაო,
საქმე ჰქონდა, არა ჰქონდა
უნწყვეტილად ჰკიოდაო,
მის ყბედობით მოღალული
თითონ რეზოც ჩიოდაო“.

სახუმარო ლექსებთან აუცილებლად უნდა მოვიხსენიოთ ალ. ყაზბეგის ერთი ძალიან საინტერესო სათაურისა და შინაარსის ლექსი-ხუმრობა „კალმის ნაცელები“, რომელსაც ახლავს ავტორის მიერ შესრულებული ნახატი, ასევე მწერლის მე-2 უბის წიგნაკის ერთი გამოუქვეყნებელი ჩანაწერი სათაურით „საანდაზო“, რომელიც მაღალი მხატვრული ღირებულებით არ გამოირჩევა, მაგრამ სხარტად გამოთქმული სიბრძნისა და სიმართლის მატარებელია და, ამასთანავე, მკითხველის გართობის ფუნქციასაც ასრულებს. მაგალითად:

„–მწერლობა მინდა დავიწყო, – სთქვა ერთმა ყმაწვილმა კაცმა.

– პირმოთნეობა, ლანძღვა და წელის ხრა იციო?“

„– რა უფრო ძნელიაო? – ჰკითხეს მეცნიერს.

– ეხლანდელის ცოლის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაო, – უპასუხა მეცნიერმა“.

აღ. ყაზბეგის უბის ნიგნაკები სავსეა საქმიანი ჩანაწერებით, რომლებიც ან-გრევენ იმ სტერეოტიპულ წარმოდგენას მწერლის შესახებ, თითქოს ის მხოლოდ ბელეტრისტული შედეგების ავტორი იყო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მხრივ ბევრი არაფერი გაუკეთებია. აქ ჩვენ არ შევუდგებით თუნდაც იმ წვლილზე საუბარს, რომელიც მწერალმა შეიტანა ქართული ჟურნალ-გაზეთების არსებობის, ბათუმის სკოლის გადარჩენისა თუ ქართული თეატრის განვითარების საქმეში, ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ ზოგიერთ საკითხზე; მაგალითად, უბის ნიგნაკის 22-ე გვერდზე ფანქრით ჩამონერილია სათაურები: სამს; მუშა მუხასა; ქართველო; ურმული; ნეტავი, გოგო, მე და შენ; ჩუხჩუხით; ალილო; გაიფურჩქენ; დილა; მოვალ, მაგრამ და ა.შ. ეს ჩანაწერი ნიგნის სარჩევს ან კონცერტის პროგრამას უფრო ნააგავს. 38-ე გვერდის v-ზე გადახდილი თანხებია დაფიქსირებული:

მესამე უჩასტ. 2-50

მეორე უ. – 1

კარის შეზეთვა – 50

აფიშისა და ბილ. – 12 მან.

მეზურნეები – 6

[გაკვრისთვის] – 2

გარადავოი – 50

აფიშებისა და ბილეთების ხსენება გვაფიქრებინებს, რომ ეს ჩანაწერი გაკეთებულია რომელიმე საქველმოქმედო ღონისძიების დროს, რომელსაც აღ. ყაზბეგი სხვებთან ერთად ხშირად აწყობდა საზოგადოებრივი საქმეების სასარგებლოდ.

ასეთივე ჩანაწერებია უბის ნიგნაკის 42-ე გვერდზე, რომელიც გვამცნობს ეფრო კლდიაშვილთან, მერაბ ლორთქიფანიძესთან, სოლომონ მიქელაძესთან და ნესტორ თავდგირიძესთან გარკვეულ ფინანსურ ურთიერთობებს. ძალიან საინტერესოა 58-ე გვერდის ჩანაწერი, რომლიდანაც ვგებულობთ, რომ ბათუმში, ვინმე „არსენასთან“ მწერალს დატოვილი ჰქონია „მოძღვრის“, „თხზულებანი“, „ელისოს“, „განკიცხული-სა“ და „ლექსების“ ეგზემპლარები. აქვე დაწვრილებითაა ნაანგარიშევი თხზულებათა რაოდენობა, ფასი და 20%-ის გადახდის შემდეგ დარჩენილი საფასური.

ასევე, 58-ე გვერდის v-ზე ფანქრით გაკეთებულია ჩანაწერი, რომელსაც კომენტარიც კი არ სჭირდება: „ჩერქეზოვისთვის აბრეშუმის საკაბე. ფერადი, ღია. შაქროს საჩოხეები, შავი და სერი“.

ყველაზე საინტერესო ექსკლუზივი, რომელიც მე-2 უბის ნიგნაკშია მოთავსებული, არის აღ. ყაზბეგის შვიდი რეზუსი, მათ შორის, ხუთი ნახატებისგან შედგენილი, ორი – მუსიკალური. რეზუსებს ახლავს ავტორისავე პასუხები. როგორც ჩანს, მწერალი მოცალეობის ან, პირიქით, გადაღლის დროს ასე ეწეოდა საკუთარი თავის ფსიქოთერაპიას.

აღ. ყაზბეგის ყბის ნიგნაკი № 3 (ხელნაწერთა ... № 209) 1873 წლით თარიღდება და ინახავს მისი მფლობელის ცხოვრებისა და შემოქმედების ბევრ საინტერესო დეტალს. კერძოდ, ეს ის წლებია, როცა 1870 წლის ნოემბერში სიყვარულში დამარცხებული და სულიერად განადგურებული მწერალი რუსეთიდან სულ რამდენიმე წლის დაბრუნებულია სამშობლოში. ის იბრძვის საზოგადოებაში საკუთარი

ადგილის მონახვისა და დამკვიდრებისთვის (რასაც კარგად ადასტურებს 1874 წელს თეატრალური დასისთვის წარდგენილი 21 პიესა). უბის წიგნაკი სავსეა დამთავრებული თუ დაუმთავრებელი პიესებისა და პირადი წერილების ნაწყვეტებით, ახალ თხზულებათა გეგმებით, მონახაზებით, დღიურებით, შთაბეჭდილებებით; აქვეა მოთავსებული პიესა „ბათუმის გმირის“ ნაწყვეტი, რომელიც არც ერთ სხვა არქივში არ იძებნება ჯერჯერობით, მაგრამ ყველაზე საინტერესოდ გამოიყურება უბის წიგნაკის ის ლექსები, რომლებსაც აშკარად გასდევს ავტორის იმ პერიოდის მძიმე განწყობილება. მაგალითად, ერთი ლექსი, რომელიც მწერლის სულიერი მდგომარეობის ასახვის ნიშნით უფრო საინტერესოა მკვლევართათვის, ვიდრე მხატვრული ღირებულების თვალსაზრისით, ასეთი შინაარსისაა:

„ოჰ, ნუ მაგონებ მე შენ წარსულსა,
ჩემს გულში გრძნობა ჯერ არ გამქრალა,
თუმც ჩემი სახე მოუცვამს ჭმუნვას
და აღარ ვნახამ წარსულს დღეებსა.
მე შევეჩვიე მუდამ წუხილსა,
მე აღარ ველტვი ჩემსა სურვილსა,
მე ამ ქვეყნიდან აღარას ველი...
ესეც-კი მიკვირს, რათ ვარ ცოცხალი...“

ან: „მაგრამ მე ეხლა თუ შემამხედამ
აჩრდილს წინანდლის თუ დამინახამ,
ჩამოვდნი, დავდნი, ვითა სანთელი
და გადამაგდეს გამოუდეგი...“

მწერლის აფორიაქებულ სულიერ მდგომარეობას კარგად გამოხატავს, აგრეთვე, უბის წიგნაკის სხვადასხვა ლექსის ასეთი ფრაზებიც:

„შენ რომ იცოდე, რა რიგ მიყვარხარ,
ან რა გრძნობაში მე შენგანა ვარ...“

„გთხოვ ნუ მაგონებ შენ მე იმასა“.

„და დაავინყდეს, დეე, ჩემს გულსა“.

„დამამშვიდე მე დაუმშვიდარი,
მაბედნიერე მე უბედური“.

„შენ დაგივინყო? და შენ მითხარი,
შემიძლიან მე დავიწყება...
მთელს საუკუნეს სხვასთან სიხარულს
მე მირჩენიან წუთი შენთანა“.

„რა ხარ, სანყალო ჩემო თავო, ამ სოფელშია?“

„დრო არის, გულო, რომ შენ დამშვიდდე
სულ მუდამ შენის მღელვარებისგან...“

ლექსების სტრიქონებში ასახული ეს განწყობილება მწერლის იმ პერიოდის სულიერი მდგომარეობის ანარეკლია... არადა, ალ. ყაზბეგი ამ ჩანაწერების გაკეთების დროს სულ რაღაც 25 წლის ჭაბუკი იყო.

აღნიშნული უბის წიგნაკის განხილვისას, ბევრი საინტერესო მასალის მიუხედავად, გვერდს ვერ ავუვლით ცნობას ალ. ყაზბეგის კვების შესახებ. ეს „ბათუმური მენიუ“ დღეების მიხედვითაა ჩამოწერილი. „მენიუს“ შედგენის წელი და თვე ჩანაწერზე აღნიშნული არ არის, მაგრამ ფაქტია, რომ ის 70-იან წლებს ეკუთვნის, ხოლო ამ ჩანაწერის წინა მასალას, რომელიც 39-ე გვერდზეა მოთავსებული (ხოლო „მენიუ“ მე-40-ზე), აწერია ივნისი. სავარაუდოა, რომ 39-ე გვერდის მომდევნო, მე-40 გვერდზე მოთავსებული ეს ჩანაწერიც ივნისის თვეს ეკუთვნოდეს. „კვების მენიუ“ ასე გამოიყურება: 23, 24, 25 რიცხვში მწერალს ჩაი, რძე, 1 ბოთლი ღვინო, „ბორშჩი“, ენა, ლიმონათი და სუხარი მიურთმევია, 26 და 27 რიცხვში მხოლოდ რძე და ჩაი შეუძენია. 28 რიცხვს არაფერი აღარა აქვს მინერალი. დღეების მიხედვით თუ დავაკვირდებით კვების „მენიუს“ დინამიკას, იგი თანდათან იკლებს, ამიტომ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ 28 რიცხვში ალ. ყაზბეგი შეიძლება მშვიდრიც კი იყო... სწორედ ამ ფაქტს ინახავს უბის წიგნაკი № 3.

ამრიგად, ალ. ყაზბეგის უბის წიგნაკებში თემატურად მრავალფეროვანი მასალა თავმოყრილი. ამ მასალის უდიდესი ნაწილი უცნობია, გამოუქვეყნებელია... არადა, ეს ჩანაწერები ხელს უწყობს მწერლის როგორც შემოქმედების, ისე მისი პირადი ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ბევრი დეტალის ახლებურად გაშუქებასა და აღქმას. საინტერესოა, აგრეთვე, მწერლის ფსიქოტიპის წარმოსაჩენად და შესასწავლად.

დამოწმებანი:

არველაძე ... 2017: არველაძე მ., ზარდიაშვილი ე. „აკაკი წერეთლის უცნობი დოკუმენტები და საქმიანი ქალაქდები“. ლიტერატურული ძიებანი. XXXVIII. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 2017.

სახალხო ლექსები ... 1886: სახალხო ლექსები, მოხვევთა და მოხვევის სიმღერები. თბილისი: 1886.

ჭავჭავაძე 2009: ჭავჭავაძე ი. თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად. ტ. XVIII. თბილისი: 2009.

ხელნაწერთა ... №210/6: უბის წიგნაკი № 1. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. ალ. ყაზბეგის ფონდი, № 210/6(3983).

ხელნაწერთა ... №211/7: უბის წიგნაკი № 2. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. ალ. ყაზბეგის ფონდი, № 211/7(3984).

ხელნაწერთა ... №209/8: უბის წიგნაკი № 3. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. ალ. ყაზბეგის ფონდი, № 209/8(3985).

Elisabed Zardiashvili
(Georgia, Tbilisi)

Aleksandre Kazbegi's Pocket Books

Summary

Key words: A. Kazbegi, The National Center of Manuscripts, archive materials, writer's pocket books.

The National Center of Manuscripts stores A. Kazbegi's three pocket books, which preserve many interesting details about his life and activities. The material placed in these pocket books is thematically diverse: poems, plays, scenes, impressions, receipts, diaries, business records, autobiographical notes, etc.

The major part of the material collected in A. Kazbegi's pocket books is still unpublished. As an example, we can mention the extracts from the lost play "The Hero of Batumi", which is preserved in the third pocketbook; the signature of a famous publisher G. Charkviani, which not only dates the second pocket book but also emphasizes the merits of the writer before Georgian folklore; hitherto unknown poems which evidence A. Kazbegi's poetic talent and business records of the pocket book indicate that the author of the belletristic masterpieces was engaged in social activities and did a lot of good things for free.

The material collected in A. Kazbegi's pocketbooks contributes to bring into light and perceive many details of his creative works and personal life anew. They are also interesting for the presentation and study of the writer's psycho-type.